

**IZVJEŠĆE SA SKUPA TOWARDS AN ANTHROPOLOGY
OF HOPE? COMPARATIVE POST-YUGOSLAV
ETHNOGRAPHIES, UNIVERSITY OF MANCHESTER,
UK, 9.-11. STUDENI 2007.**

Na Sveučilištu u Manchesteru, Velika Britanija, od 9.-11. studenoga 2007. godine održana je radionica pod nazivom *Towards an Anthropology of Hope? Comparative Post-Yugoslav Ethnographies* u organizaciji Andrewa Gilberta (Chicago), Elisse Helms (CEU), Jessice Greenberg (Harvard) i Stefa Jansena (Manchester), antropoškog tima koji svoj etnografski kapital gradi na dugogodišnjem proučavanju i suživljavanju s postjugoslavenskim prostorima. Dvoje diskutanata, Frances Pine (Goldsmiths, UK) te Gerald Creed (CUNY, USA), svojim su mentoriranjem pridonijeli zaključcima svake od radioničkih tema. Radionica je ciljano okupila mlade znanstvenike društvenih i humanističkih disciplina čija je znanstvena lokacija, a ponekad i životni prostor i istraživačko polazište Balkan i zemlje nastale raspadom Jugoslavije. Namjera im je bila da teorijski i politički promisle te diseminiraju nove pretpostavke za istraživanja postsocijalizma u antropologiji.

Ova nekonvencionalna radionica,¹ koja je započela obvezatnim čitačkim pripremanjima i pisanjem tekstova koji su trebali reflektirati jednu od zadanih tema radionice – pitanja nade u zemljama nastalim raspadom Jugoslavije, odnosno akademski status postsocijalizma kao teorije društva i kulture tranzicijskih zemalja – doživjela je punu realizaciju u trenutku suočavanja polaznika na samoj radionici. Radionica se nije izvodila klasičnim čitanjem pripremljenih radova već ad hoc razvijanjem etnografske platforme korisne za buduće pristupe i etnografska istraživanja postjugoslavenskog kulturnog prostora.

Strukturalno zamišljena kao pozivna radionica zatvorenog tipa svoje je polaznike iznenadila i idejnom razradom radionice u tematskim skupinama i diskusijom kao središnjim mjestom razrade polazišnih točaka, svojevrsnim nepisanim manifestom etnografije postsocijalizma.

U pet temata naslovljenih: Mjesto postsocijalizma u postjugoslavenskoj antropologiji?, Doprinosi postjugoslavenske antropologije antropologiji postsocijalizma, Prema antropologiji nade?, Doprinosi postjugoslavenske antropologije [općenito] antropologiji te Što dalje? organizatori i polaznici su izložili ključne aporije istraživanja postsocijalizma kao "vremenske i prostorne" naknadnosti socijalizmu, zahtjeve za subdisciplinarnom legitimacijom postsocijalističke etnografije u svijetu novih antropoloških

¹ U radionici su sudjelovali studenti doktorskih programa i mladi znanstvenici iz regije ili s različitih europskih i američkih sveučilišta koji su svoj interes pronašli u promišljanju tranzicije i postsocijalizma bivših jugoslavenskih zemalja: Ildiko Erdei, Azra Hromadžić, Carolin Leutloff-Grandits, Slobodan Naumović, Monika Palmberger, Sanja Potkonjak, Michaela Schäuble, Marina Simić, Anders Stefansson, Larissa Veters.

"ekskluziva" i preokupacija Zapada, pitanja samodefiniranja lokalnih etnografija i vidljivosti istraživanja postsocijalizma u njima, i konačno pitanja nade kao ključnog čimbenika razumijevanja postsocijalizma i konstruiranja budućnosti prostora.

Rad u tematu *Mjesto postsocijalizma u postjugoslavenskoj etnologiji?* otvorio je razmišljanja o tome zašto "strani pogled" na ratom zahvaćenu regiju te dnevne rutine u najvećoj mjeri promatra zatvorenim konceptima teorije, iskustvu *a priornim* konceptima, koji traju u teorijskoj literaturi kao jedina prizma razumijevanja postjugoslavenske svakodnevice. Elisa Helms je primijetila da su nacionalizam i nasilje, postkonfliktne teme i politička ekonomija, uz akademsko parazitiranje na patnji drugih (*suffering business*, konstatacija Gerald Creed) postale jedini "legitimni" pristupi regiji i analitički okviri za razumijevanje postjugoslavenske kulture. Važnim se pokazalo i analiziranje samog pojma postsocijalizma u njegovoj vremenskoj dimenziji koja uključuje vremensku binarnost – prije i poslije – ali ne odražava koegzistentne lokalne temporalnosti i složenosti vremenskih odrednica socijalizma i političkog sustava koji mu slijedi. Zahtjevi za reperiodizacijom antropoloških uvida koji se definiraju postsocijalističkim odnosili su se u tom smislu na zamršenost ili vremensku simultanost kulturnih, političkih, društvenih, gospodarskih tranzicija zbog kojih postsocijalistička etnografija možda mora revidirati svoj obuhvat ne samo na razdoblje političke demokratizacije društva nakon procesa osamostaljenja bivših jugoslavenskih republika, već se može izmaknuti u razmatranja kulturnih i društvenih procesa koji su započeli sedamdesetih s proklamacijom ustavne autonomije republika, ili pak značenjem Titove smrti za periodizaciju postjugoslavenskog društva, kao i razmišljanjima o socijalizmu/izmima kao polazištu razumijevanja sadašnjosti, odnosno razmišljanjem o novoj prijelomnoj vremenskoj točki u periodizaciji postjugoslavenske teorije kulture i društva, koja se možda naslućuje u novim oblicima nadregionalne i europske suradnje, ali i u invenciji koncepata ili novog jezika kojim bi se dokinula rigidnost terminološkog potčinjavanja regije. Konceptualiziranje korisnijih termina, tj. reperiodizacija, pokazalo se potrebnom jer se izvan postojećih koncepata i fokusa prostor i vrijeme ove regije ne ispisuju. Pokazalo se i da je antropološka epistemologija postsocijalizma vođena teleologijom progresa uzrokom da se antropološki uradci postsocijalizma vode logikom premoštenja socijalnog poremećaja a ne dijagnozom svakodnevnog iskustva života.

U tematu *Doprinosi postjugoslavenske antropologije antropologiji postsocijalizma* Jessica Greenberg primjećuje da je regionalna antropologija mjesto produkcije znanja o postsocijalizmu (istraživanjem civilnog društva, aktivizma, etniciteta, sjećanja, pa i rata), ali da se istodobno kroz nju provlači osjećaj bezglasnosti, uzrokovan apatijom i osjećajem nemoći koje prati politička nevidljivost antropoloških subjekata.

Stef Jansen je postavio okvire razmatranja temata *Toward an anthropology of hope?* U Jansenovim razmišljanjima se nada pokazala kao najmanje istraživano, a opet iznimno važno analitičko pitanje u antropološkim radovima na postjugoslavenski prostorima. Pitanje poput onoga ima li mjesta nadi i kako nam ona pomaže da razumijemo specifičnu temporalnost postjugoslavenskog prostora, kako se doživljava nada i materijalizira potreba za normalizacijom svakodnevice u regiji, ključno je za

razumijevanje neizgovorenih strahova, šutnji, trauma na individualnoj i kolektivnoj razini. Za veliku skupinu ljudi izostanak nade je vezan uz gubitak osobne povijesti življenja na nekom mjestu, doma, kuće i socijalne mreže koja je prethodila ratu. Načini osmišljavanja svakodnevice okreću se prostoru prošlosti kao "sigurnoj priči", a budućnost gubi logičnu dimenziju, predvidljivost i smislenost i za potencijalne protagoniste i za antropologe koji bi se njome bavili.

Posljednji i predposljednji temat: *Doprinosi postjugoslavenske antropologije [općenito] antropologiji te Što dalje?* osmislio je Andrew Gilbert. Ekonomska antropologija, antropologija prava i antropologija države predmeti su zanimanja američke antropologije lijeve orijentacije već čitav niz godina, pa je i zanimanje u postsocijalističkim zemljama za ove teme dio razmatranja političko-društvenih oblika državnosti i konkretnih razvojnih varijacija gospodarskih, pravnih i političkih sustava. Međutim, stvarni doprinosi postjugoslavenske antropologije već etabliranim antropološkim granama zapadne akademije ostvarivi su propitivanjem održivosti komparativnih etnografskih studija u kojima provincijalizirana Europa ili njezino balkansko "nahoće" pružaju prostor za kreativno propitivanje Zapada o vlastitoj kulturnoj, političkoj, društvenoj i gospodarskoj superiornosti. Izmicanje iz teorijskog uzništva anglosaksonskih antropoloških koncepata i osvrtnje na realnost pružaju mogućnost postjugoslavenskoj etnologiji da ocrta višestruke teleologije nasuprot linearnim teleologijama društva i kulture.

U pokušaju da odgovorim u ime sudionika radionice na pitanje *Što dalje?* poslužit ću se mišlju Vincenta Crapanzana, koji je u svojem radu *Reflections on hope as a category of social and psychological analysis* (2003:25), s kojim je započela obvezatna čitačka priprema za tu radionicu, napisao "Iako ih uporno smještamo u područje individualnog ni želja niti nada ne mogu se odvojiti od društvenog angažmana i implikacija." Razmišljanjima o nadi kao individualnom konceptu sagledavanja sadašnjosti i budućnosti, te kolektivnom motivatoru socijalne akcije Crapanzano ju je zazvao kao referentno mjesto antropoloških istraživanja, ali, i bitnije čini mi se, uputio na nužnost transformacije "antropologije suza, straha i očaja" u antropologiju nade i budućnosti. Slijedeći Crapanzana, organizatori radionice *Towards an Anthropology of Hope? Comparative Post-Yugoslav Ethnographies* postavili su pitanje sebi i postsocijalističkoj znanosti o regiji koja se svojom tranzicijskom beznadnošću nadaje kao trenutna provokacija "učenjacima" postsocijalističke kulture – postoji li nada za antropologiju nade?

Sanja Potkonjak